

Forfatter: Aakjær, Jeppe

Titel: Artikler og Taler. - 1919

Citation: Aakjær, Jeppe: "Artikler og Taler. - 1919", i Aakjær, Jeppe: *Artikler og Taler. - 1919*, Gyldendal, 1918-19, s. 474. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-aakjaer04tom-shoot-idm140709994158752/facsimile.pdf> (tilgået 07. maj 2024)

Anvendt udgave: Artikler og Taler. - 1919

NATURFREDNING

NATURFREDNING.

»Politikens«, 11. Decbr. 1909.

Der ligger foran mig en Bog — *A. Mentz: Naturfredning* — som burde kunne vække enhver varmtfølsende Dansk til Eftertanke. I et stille, lidenskabsløst, men overbevisende Sprog fører den Naturens Sag mod Kulturen og lægger os det saa hyggeligt paa Sinde at fare varsomt med det danske Land. Det er Røster, vi ikke hører mange af herhjemme. Enhver er saa optaget af sin lille Privat-Menage, at vi alfor let mister Sansen for Heiheden, det fælles Fædreland.

Det er nu over en Menneskealder siden, at Videnskabsmanden *Oluf Winge* skrev de smukke Ord: „Der burde i ethvert Land være Steder, hvor den oprindelige Natur kunde træde frem saa upaavirket af Kulturen, som det var muligt og af andre Hensyn forsvarligt. Det vilde ikke være for meget forlangt af en Stat, at den skulde have Raad til at undtage enkelte Strækninger fra Dyrkning og lade visse Skove, Moser, Søer, Holme osv. ubenyttede eller ikke benytte dem anderledes, end at et fyldigt Planteliv og Dyrkeliv kunde trives.“ — I disse faa Ord har vi egentlig hele „Naturfredningens“ Program. Hvilken dyb og inderlig Kjærlighed til Naturen og det uberørte røber der sig ikke i disse fordringsløse Linjer; men hvad Opmærksomhed kunde der skjænktes denne ene Stemme paa et Tidspunkt, da Oberst Dalgas endnu stod bred og sikker midt i Landet med Helgenlorien om Stanley-Hatten, travlt beskjæftiget med at rodhugge og damptrømle alle vore skjælvende Barndoms-minder i Kjær og Hede.

I mere end 50 Aar har alle Hænder nu været optagne af at endevende dette Land, faa Roden op og Toppen ned og helst et godt Lag Klemmøg hen over det hele. Og nu kommer her denne lille, fine Bog og spørger: er det nu

ogsaa nødvendigt at gaa saa rationelt haerdhaendigt til Værks? Kunde man ikke skaane i det mindste en Fuglerede her og der, en furet Vandreblok, en Oldtidsrest af gamle Ege, en Holm i Fjorden med Rør og Fuglekiv, og kunde Ploven ikke glide uden om én og anden Knold i Mosen, hvor Hjejlen endnu i nogle Aar kunde gaa og klage sin Nød?

Vi vilde just ikke derved blive banebrydende herhjemme, men vilde komme med i en Strømning, der forlængst har taget Gemytterne i Nabolandene. Og Forfatteren gjør nu kortelig Rede for, hvad andre Nationer har ment at maatte gjøre for at holde Haanden over deres Lands truede Oprindelighed. I Tyskland gaar saaledes Fredningen af visse sjældne Dyr som Elsdyyret saa langt som 1000 Aar tilbage; og 1803 begyndte man i Bayern at værne om visse sjældne Skovrester. Det er da ret forstaaeligt, at det er Tyskland, som har fostret Nutidens mest varmhjærtede Talsmand for Naturfredning nemlig Professor *H. Conwentz*, der har været Sagens utrættelige Fødselshjælper ikke blot i sit eget Fædreland, men ogsaa her i Danmark, hvor hans Foredrag i Kjøbenhavn 18. April 1905 gav Stødet til, at der nedsattes et *Udvalg for Naturfredning*, som siden har arbejdet i hans Aand.

I Norge og Sverrig, i Østrig og Frankrig, i England som Nordamerika — overalt er Sindene nu vendte imod det samme: at beskytte den uberørte Natur mod Kulturbestræbelsernes altidjævrende Nivelleringslyster.

Faa Lande i Verden trænger som Danmark til en saadan Beskyttelse. Vort Land er formet af saa blødt et Stof, at dets sarte Skjønhed let faar en dødelig Rift. En enkelt Arbejdskolonne og en Gravemaskine kan i nogle Uger forvandle en Egns Fysiognomi. Danmark har kun sine grønne Skrænter at byde frem mod Stormen og den skurende Regn. Ingen trodsig Fjældknaus, ingen skjærmende Bjærgkjæder staar Vagt om Sletten. Hertil kommer Landets smaa Dimensioner. Ingen falder paa at regulere Rhinen; det gaar lettere, naar Talen er om Karup Aa. Tænk; hvad vort Land tidligere ejede af Skjønhed i dets Udal af vævre, slyngede Bække; nu er de næsten alle gravede i Jorden eller trukne lige som et Kantbaand langs en Skrædderalen. Ogsaa vore faa Dyr og Fugle staar saa svajende og hjælpeløse i dette aabne Land, hvor Skydegalskaben begynder allerede i Skole-

aarene; man kommer altfor let Dyrene til Livs; det meste kan fejtes til Jorden fra et Logab. Skal der fortsættes med Nedslagningen som hidtil af Markens uskyldige Dyr, kan den Tid ikke være fjærn, hvor der ikke er andre Fugle tilbage end Gaardhønen og saa en enkelt Graaspurv, fordi de nu én Gang er saa sejglivede.

Men det samme Udryddelsessind, der har vist sig saa grumt mod Dyret, er ogsaa i kraftig Virksomhed overfor hele den øvrige Natur. Vi kunde maaske nok faa Lovgivningen med til en Revision af vor Jagtlov, men hvad vil det altsammen hjælpe, saalænge man river Jorden bort under Dyrenes Fødder; thi vi faar jo dog ikke Storken til at fiske i vore Mejeriers Afløbsrender eller Hjejlen til at rugge i Bjærgfyrens pjaltede Kroner.

Dr. Mentz' udmærkede Bog har sin Opmærksomhed ligelig fordelt over hele Landet; han er da uden Skyld i denne min Ontales Ensiedighed, og de Bemærkninger, jeg nu agter at gjøre, maa staa fuldstændig for min Regning. Thi for mig er det ikke nok at faa lyst Fred over en eller anden hældende Busk ved Vejsvinget, for mig gjælder det om at faa skreget et Stop til den Trold, der stjæler os Barnet op af Vuggen og lægger en Skifting i dets Sted. Og Trolden, jeg sigter til, er *Det danske Hedeselskab*. Det har samlet hele sin Opmærksomhed om Vestjylland, og ingen erobrende Horde kunde have gaaet mere skaanselsløst til Værks mod en Landsdels oprindelige, nationale Skjønhedsværdier. Det er et Selskab, der truer paa Livet alt det Helligste, vi ejer, alt det, vi har erklæret vor Kjærlighed i vort Livs skønneste Øjeblikke: Landskabet, Udsynet, de milehvælvede Horisonter. Hvilket Eventyrland var ikke disse vestjydske Egne i vor Barndom, da Faareklokken klang gennem den duggede Morgenstilhed milevidt hen over Lyng og Lav og Horisonten stod i diset Fjærnhed ubrudt til alle Kanter, mens Millioner Spindeltraade glinsede i Porsen omkring den rygende Hede-dam. Da fyldtes vort Barnesind af den jublende Bevidsthed, at her endnu var et Sted, hvor en Sjæl kunde være alene med Almagten, ene med Ødet og Stjærnerne. Og nu! Ak, *har* vi ikke snart gjort tilstrækkeligt for at skaffe vore Efterkommere Pindebrænde!

Det danske Hedeselskab har sandelig været det jydsk Land en haard Svøbe. Dette Selskab er jydsk Naturs „Indre

Mission", ligesaa kold uforstaaende, ligesaa doktrinær nyttehildet og skjønhedsblottet — kun paa andre Felter.

Det skal ikke hjælpe dem at møde disse Betragtninger med Raaber: Æstetiker! Thi det er vel en Digtets Ret — og det burde være alles — at se med æstetisk Ømhed paa sit Land. De Folk vil sandelig faa ringe Tak, der for en tvivlsom Nyttefordring har ombragt et Lands oprindeligste Skjønhedsskatte. *Nytten* alene kan aldrig bære et Folk over Afgrunden. De Kartofler, du skal have i Gryden, kan avles lige saa gode paa den brandenburgske Slette som i Nørrejylland; men gjælder det om at bevare Nationens og Landets Karakterejendommeligheder, de ydre saavel som de indre, da har Bjærgfyrs-Apostlene handlet saa ukjærligt, saa lidet nationalt som muligt, idet de nu i snart 50 Aar har anstrengt sig for at trække Nordprøjsen hen over den jydsk Halvø. Naaleskovene i Prøjsen og Jylland nikker nu gjenkjendende til hverandre. Hele denne Vegetations stive og stikkende Væsen siger os straks, at den er kommen herind fra Pikkellhuens Land. *Jydsk* bliver hverken den eller dens Utøj.

Og skulde vi endelig til at drøfte *Nytten* af deres Gjering med de Herrer Lyngforskrækkere, da er det vel ikke aldeles givet, de kom til at staa med Palmer i Hænderne; jeg tror, de maatte ta' til Takke med Bjærgfyr.

Hedeselskabet har gennemgaaende kun været en Kjøp i Udviklingens Hjul, en bevidst og virksom Reaktion mod de store Jordreformer. Det har faaet Debatten til at staa om Lyng og Sand og Jyllands fattige Hedebrinker, dér hvor den burde have staaet om den ubenyttede Muldjord bag de højgrevelige Pigtraadshegn.

Nej, Beplantningssagen er noget Føleri, der er smuglet ind fra Øerne, hvor det var paa sin Plads. Plantager klæder Vestjylland lige saa slet, som de jydsk Lyngheder vilde klæde Sjælland. Vestjyden er vant til at løfte sit Hoved i Fjernsyn. Før *ham* ind i den skønneste Skov — og om en Time vil han føle Kvælningsfornømmelser.

Hedeselskabet er startet af Øboere og Østjyder, der kom med et fra Vestjyden vidt forskjelligt Naturideal. Øboeren og Østjyden skal gjerne have et Par Lindetræer foran Indgangsdøren. Vestjyden fordrer derimod til enhver Tid fri Udsigt gennem Gaardsleddet. Men hvortor skal Vestjyden

paatvinges Øboernes Naturopfattelse i sit eget Land, da vi dog aldrig har forsøgt at paanæde dem vor? Hvorfor maa vi ikke leve i den Barskhed, der tiltaler vor Sjæl?

Nej, vi maa ikke. Det jydsk Land er forlængst forraadt. Den vestjydske Bonde har halv modvillig ladet sig slæbe med til det, der var hans Sjæl imod og sidder nu til Tak med Favnen fuld af Kakkeloynsbrænde. Og *Hedeselskabets* Mænd smiler lunt i Skjægget; thi de har baade Private og Bevillingsretten i Lommen; og *Hedebruget* fører sine Mergelspor længere og længere ind over Lyngen, og ved hver Mergelknoid, de spreder, er det, som slængte de Jyllands Heder Skedevand i Ansigtet.

Nu fløjtes der energisk paa *Dansk-Amerikanerne*, at de skal komme og være behjælpelige med at vælte det sidste Lynglæs. Det er *Hjelmhede* mellem Skive og Holstebro, der nu staar for Tur.

Det er uforsvarlig Gjærning at lokke disse intetanende Fremmede, der næppe af Selvsyn véd, hvad de gør, til at spolere et saa ejendommeligt jydsk Landskab; jeg betænker mig ikke paa at sige, at her er Tale om det skønneste Stykke Hede i vort Land. Den milelange Række af lyngbevoxede Søbakker, som her skræner ned til Stubbergaards Sø, Flynder- og Hellesø, er noget af det herligste, et skjønhedsbevæget Sind kan dvæle i. Jeg glemmer ikke Mylius-Erichsens Betagethed, da han i 1899 kom fra Hederne mod Syd til disse Egne. Og jeg var ham saa taknemmelig for hans Grebethed og hans bevægede Ord, for det var jo min egen Barndoms Hede, den fattige Jord, som havde fanget mig ind og bundet mig til sig for Livet. Jeg troede, den var godt gjemt for Verden. Men nu har mine Fjender fundet den; de hvæsser allerede deres Jærn imod den og glæder sig til at flænge dens Barm.

Saa tungt er det at have faaet Sangens Gave blandt et Folk, der uden Suk ofrer alt, hvad der er skjønt og heiligt og lær os op i vore Øjne, naar vi taler om vore blødende Minder.

HEDENS FREDNING.

Foredrag i Dansk historisk Fællesforening, Nyborg, 18. Juni 1918.

Naar jeg — Jyden — nu skal tale til denne Forsamling af Fynboer, saa vil De ikke ta' mig det ilde op, at jeg begynder mit Foredrag med et Par fynske Minder fra min Barndom paa den jydske Hede.

De første Erindringer, jeg har om noget her fra Fyns Land, er knyttet til hin Skikkelse, som vi kaldte for Humleføberen, og som drog imellem Landsbyerne med sin Fødeas duftende Humlehøst i Sækkene.

Vi saa ham komme med det høje Læs af hvide Sække ad de dybe, sandede Hedeveje; Læsset slingrede og lyste i Solen; kort efter hoppede en lille, rundkindet, smilende Mandsling ind over vort Hjemms Dørræ; han var væver i Bevægelsen, langt mere end de Folk, jeg til daglig saa i mine Forældres Hjem. Der stod en egen frisk og hedsk Duft ind over det sandstrøede Gulv fra hans Person. Han la' Hovedet en Kjende paa Skak og sa' hened Mor til: „Se, saa har De den fynske Humlefører; hvor meget kan jeg sælge Dem i Dag, lille Mor? Det er god Humle. *Min Kone har brygget paa den tre Gange!*“ Saa maatte vi da kunne begribe, at den havde bestaaet Prøven, og den gamle Bismarck kom frem og det tunge Lod svang; og der kjøbtes Humle til hele Aarets Fornødenhed; og saadan sad man ude i den fjærneste Hytte paa Jyllands Hede og fik i Munden hver Dag en frisk Smag af Fyns Land, naar vi tog en bred Slurk af Hjemmets Krus. — Saa husker jeg, da jeg blev lidt ældre — det har formodentlig været midt i Halvfjerdserne — at min brave Far, der sad og læste Stjttidenden, mens han tyggede sin Mellemmad, pludselig fik en interesseret Pegefinger ned i Spalten, glemte at tygge og begyndte at læse, saa det lød over hele Stuen: „Her skal du høre noget, Katrine,“ sa' han til Mor, „hvis du vil la' Rokken staa saa længe. Det er værd at høre.“

Saa læste Far en Tale, som *Professor Rasm. Nielsen*, hin fattige Husmandssøn fra Roerslev ved Middelfart, som blev Studenternes Lærer ved Københavns Universitet i 40 Aar, havde holdt derhjemme i Landsbyen i sin Sommerferie. Jeg ser endnu denne Spalte for mig i den gamle,

grumsede Avis, og disse mærkelige Ord og Billeder der blev baaret ind over Stuen af min Fars monotone Stemme. Jeg kan jo efter 40 Aars Forløb ikke huske noget af Taleren, men Stemningen husker jeg, den der ligesom udvidede Rummet under det lave Loft, hvor en krumslidt Mand sad og skulde ha' et Par Kundskauskrummer med sig, et Glimt fra Tankens høje Egne, før han i Jag skulde tilbage til Engen og stakke sit Hø.

Ja, ja! I brave Fyndboer, I kan sagtens i I har rakt mangt et rødt Æble over Strømmen til os andre, mens vi — Jyderne — laa og krattede i Sandet efter Kartofflen.

En dejlig Ø er Deres Land, som det ligger her midt i det strømmende Hav, midt mellem Jylland og Sjælland — som et rødkindt Barn mellem Far og Mor. Æbleø — hedder en lille Ø ikke langt fra Deres Kyst: Fyn selv er som et stort, rundt Æble med dets Stilk i Midten! — Ja, der kunde tales meget om de mange røde Æbler, som denne lille Ø har rakt over Strømmene. Een Gang rakte De over selve Verdenshavet et stort, tungt og fast Gjemmeæble: dets Navn var *H. C. Andersen!* Det er, som om denne Ø har samlet alt det, den ejede af rent og stort og yndefuldt for at la' det strømme sammen i denne Mands enestaaende Digtning; *H. C. Andersens Æventyr* — der staar en Duft ud fra dem af Deres levende Hegn og Rødtjørn i Biost, af Æblegaard og Humlehøve. Med *H. C. Andersen* er Deres Ø jo bleven et Verdensnavn, og dette Navn synes endnu at være ligesaa frisk som for 50 Aar siden; det har i Sandhed været et Gjemmeæble! *Andersens Æventyr* læses i Japan som i Indien, i Australien som i Sydamerika. Naar en Mor lægger sit Barn i Seng — ligegyldigt hvor paa den vide Jord — og hun vil, at det skal være glad og drømme om noget dejligt, saa læser hun for det et af Deres Landsmands Æventyr, og fra Æventyret glider der noget af denne Ø, dens Natur og Landsejendommelighed ind i det fremmede Børns Sind og Drømme.

Saa forunderligt er det ægte nationale spundet ind som Guldtraade i al stor og skøn Poesi.

Men nu til mit egentlige Æmne:

Det er da en Sandhed, som — mig bekjendt — ingen har vovet at bestride, at Naturen sætter sit Særpræg paa alle levende Organismer. Ikke blot Planterne og de lavere

Dyreformer, men ogsaa de mest udviklede Dyrearter er i dette Afhængighedsforhold til den omgivende Natur; derfor — naar Dyr skal være i Fangenskab i vore zoologiske Haver, sørger man for, at Stenbukken faar sit imiterede Fjæld, Flamingoen sin Fiskedam etc., for at de ikke helt skal savne det tilvante; men tro endelig ikke, at Mennesket i nogen særlig Grad har det anderledes. Hvad er det, der skaber de nationale Forskelligheder? Ja, der er selvfølgelig mange medvirkende Kræfter — men den lagttager maatte være ganske forblindet, der vilde benægte, at den omgivende Natur ikke er én af de Hovedfaktorer, hvorfra det nationale Ydre som det nationale Indre udstrømmer.

Men har jeg Ret i dette — og derom tvivler dog vist de færreste — at den os omgivende Natur har en afgørende Indflydelse paa det menneskelige Sind, ja hyppigt er ligefrem retningsbestemmende for det, hvor vigtigt er det da ikke, at Naturen saa vidt muligt bevarer sine typiske Former, saa det ikke æltes op i et stort Grovbrød altsammen, men at den vilde Natur ogsaa faar Lov til at være. En Bøn for den vilde, uberørte Natur er faa Steder saa stærkt paa sin Plads som i Danmark. Vort Land er jo saa kvindelig vejt og blødt i Formerne, at et eneste Strøg af en ru Haand tidt kan være i Stand til at berøve det al dets Ejendommelighed. En bugtet Højække, en enkelt lynchbevokset Banke, der skyder sin Ryg op af Undergrunden, kan give en hel Egn dens Karakter og Charne.

„Anlægget stilles under Publikums Beskyttelse!“ Det er Ord, som vi tidt ser paa én eller anden Plakat i Byernes Nærhed, Ord, der burde skrives tværs hen over Danmark!

Det meste af den danske Natur med alt, hvad den rummer af hvad der er kjært og kvægende for vort Hjerte, er lagt i Bøndernes og Jorddyrkernes Hænder; det er virkelig en saare stor Betroelse; hvordan har de nu vist sig denne vor Tillid værdig? Aa, kun saa som saa! — Lad os tales lidt ved f. Ex. om vore Oldtidshøje. Hvilke herlige Mindesmærker har vi Danske ikke i disse Høje! Mens Ploven gik som en jævrende Høvl hen over Mark og Kjørbund, laa endnu disse Høje uberørte i Kløvermarken — som brune Knapper i Danmarks grønne Trøje — Lyngen trak sin stride Hætte ned om Højenes tusindaarige Isse; Lam-

mene legede i Foraarstiden op og ned ad deres broncefarvede Sider, og Ungdommen gik i Søndagspudset op paa deres Toppe for at tælle Kirketaarnene, mens Havren ringled fint ved Højens Fod. — De danske Høje! De gjemmer den Bondefødtens tidligste Minder; omkring dem legede vi vor uskyldigste Leg, mens vi groede i Vejret, fra deres Top fik vi vort første Indtryk af Verden. For de Voxne yder de et Perspektiv ind til Oldtiden. Hvorledes har man da kunnet nænne at ødelægge noget for den enkelte som for Samfundet saa værdifuldt? Og dog er det sket efter stor Maalestok. For et Par lumpne Syldsten til et Svinehus eller en Overdækker til en Stenkiste har Tankeløsheden spoleret, hvad aldrig mere kan oprettes. Især forrige Aarhundredes Vejanlæg har mange Synder paa Samvittigheden; hvor Entreprenørerne var ude „for at skaffe Sten“ til Vejkisterne, der skaanedes intet, som Staten ikke havde sat sit Segl for. Ogsaa Jyllands kraftige Kjær- og Moseopdyrkning krævede en stor Del af vore gamle Høje. Saadan en gammel, taalmodig Høj, den var saa nem at holde til med Møgvognen og faa fuldt Læs ved, naar den morrede Mosejord trængte til Sandblanding. Denne skaanselsløse Nivellering af herlige historiske Mindesmærker foregaar den Dag i Dag lige for vore Øjne, uden at Samfundet synes at have den rette Forstaaelse af, at det er dens moralske Pligt at værgе denne Fædrearv; det, vi har læst for intet, skal vi ikke ødelægge, men lade gaa i Arv igjen til de Slægter, der skal glæde sig ved det danske Land efter os. Hvor beskjæmmende er det ikke, at disse skønne Slægtsminder, som Fortidens barbariske Kultur har skaanet, netop skal finde deres Banemænd blandt vor Tids oplyste og af den historiske Højskole stærkt paavirkede Bondestand. Det grelleste Exempel i Retning af Højødelæggelse i Nutiden, som jeg har hørt om, berettes af afdøde Oberstløjtnant Thyge Sægaard, der har gjort et saa enestaaende smukt og fædrelandsk Arbejde for de jyske Højes Fredning; det var i 70'erne i den lille Landsby Fovlum ved Viborg; der laa der indenfor Kirkegaardsdiget en sjælden gammel Gravhøj af 4000 Aars Ælde; en Langdysse med to Kamre, Side om Side med Kirkegaardsmuren; men en Mand bød 5 Mark 8 Skilling for Dyssens Sten, og saa var dens Skæbne beseglet. Højen jævnedes og Stenene kjørtes hjem til den nye Ejer.

Det er langt fra et crestasende Exempel, men som sagt, det er et af de værste.

Men det er jo ikke bare vore Høje, der er blevet handlet ilde med. Tag en gammel Bog som Pontoppidans „Danske Atlas“ fra Midten af 18. Aarh., eller endnu ældre Værker, se hvilken Hoben Ruderer — Rester af gamle Kirker og Borge eller gamle Stenkors, som han véd at nævne, men hvoraf der nu ikke er en Flis tilbage; saadan en gammel Ruin, en forvitret Murrest, et hældende Stenkors ved Diget, der staar og mumler i sit Tungsind, det har noget, det vil have fortalt os Levende om de Døde, før vi selv vandrer hen til de Døde; et dybt alvorligt Memento om altings Forkrænkelighed og Fald. Vi gjør klogt i at lytte til sige Alvorsrøster. Det er ikke et Bevis paa Kultur, at vi lader haant om disse mumlende Stemmer fra Tidernes Dyb, at vi vender dæve Øren til Fortidens Minder, som vedkom de ikke os. Historien er ikke en bisar Nyffgenhed, men en hellig Trang til at komme bag os selv i stærkere Forstaaelse af Fortidens Liv og Kaar, en Trang til at bevare vor Rod lige saa frisk som vor Top; thi et Folk, der løber op i bar Top, vil snart blive et goldt Folk.

Det maa sikkert siges, at det danske Folk er et dygtigt Folk, men vi er næppe i nogen udpræget Grad et pietetsfuldt Folk, og mangen en gammel Ruin og Fortidsrest er blevet nedtromlet og nedtrampet, fordi et eller andet grødesjet Individ fattedes et Læs Grus til sit Møddinghul. Saadan er der ude paa Bondelandet blevet ødelagt utallige gamle Tomter og Bygningsrester, der stod og rakte de forvitrede Kvadre oven ud af Græsset uden tilsyneladende at fornærme et Menneske. Men heller ikke Byerne har været synderlig forstaaende overfor de gamle Huse, eller hvad der kunde være af historisk Værdi og Betydning. Hvad ser man ikke af gammel Bygningskunst, naar man rejser ude i Verden, ikke mindst i Tyskland; der er næppe en By saa lille, at den ikke har bevaret én eller anden Fortidsrest; det samme er Tilfældet med de fleste andre europæiske Landes Byer: enkelte er næsten som hele Museer fra Ende til anden; jeg nævner Visby paa Gotland eller Rothenburg og Nürnberg i Bayern. Hvor lidt har vi gennemgaaende af Gamle i vore Byer! Ja, vi har jo Ribe og enkelte

spredte Ting, f. Ex. i Nyborg, Randers, Aalborg og maaske et Par Byer til; men de fleste har haft travlt med at faa alt det Gamle raget ned — som nu en ældgammel By som Viborg! Hvor har den saakaldte „Kultur“ dog været streng imod den! Ikke en Gang dens Domkirke har de kunnet lade den beholde uden at mixe og fixe paa den, saa det næsten er gaaet den som Jens Baggesens Kniv, der fik fornyet først Bladet og saa Skaftet. I de senere Aaringer har man hittet paa at læsse de gamle Bygninger paa Flyttevognen som en Kommode og trille dem udenfor Byen, hvor de er bedst af Vejen; saa kan de staa dér og gabe (f. Ex. Aarhus's Borgmestergaard og Cortsens Gaard i Horsens); saadan som man undertiden sætter et gammelt, udtjent Møbel hen i Udhusene; og det kan jo siges, at Bygningen dog ad den Vej bliver bevaret (som visse Damer gjemmer deres udtrukne Tænder i Syæsken) — men Bygninger, der paa den Maade sættes udenfor det gode Selskab, bidrager just ikke stort til Byens Fysionomi — i hvert Fald ikke til dens kulturelle Side.

Da jeg i 1906 var i Skotland, oplevede jeg et lille Træk, som maatte slaa enhver Dansker med Forundring. Det var ude i den lille Atlanterhavsby Ayr, lige midt i Burnslandet; her var der en gammel, gammel Bro over Ayrfloden, som Digteren Robert Burns en Gang havde indføjet i et af sine landskjendte Digte. Denne Bro havde længe staaet paa Rav og truet med at dejsse ned i den Flod, som den nu gjennem Aarhundreder havde hjulpet andre tørskoet over. Der var mange Forslag fremme om den Bro; adskillige hældede vel endog til den Opfattelse, at den ikke var Reparationer værd; Folk kunde jo gaa over den anden Bro ikke saa farlig langt derfra. Men nu kom den sterrige Lord Rosebery og talte Donner til Gemytterne; det gik for alt i Verden ikke an, at man nedlagde denne Bro; havde man glemt, hvem Rob. Burns var! Var det ikke ham, hvis Digte levede i alle skotske Sind, hvis Sang de nynede paa i Sol og Regn! — En Bro, som han havde helliget ved et Digt, maatte ikke forfalde eller udslættes. Og for at vise, at det ikke var Mundsvejr, tegnede Rosebery sig for 30,000 Shillings; og de andre lod sig smitte af hans Varme; i Løbet af meget kort Tid var Broen sikret; i 1910 kunde den atter aabnes for Trafikken. Det er Exempler af den Art, der elter min

Formening giver nok saa smukt et Billede af den søgte Fædrelandskjærlighed som Bidrag til vort Luftforsvar.

Hvilke underlige Tanker maatte ikke en Dansker faa ved at blive Vidne til saa skøn en Pietet over Mindet om en af Nationens Store!

Man véd herhjemme ikke ret, i hvilket Hus Bertel Thorvaldsen blev født; da jeg første Gang kom til København, gik jeg hyppig forbi det lille smukke Hus, hvori Øhlenschläger fødtes; men siden er det skaanselsløst jævnet med Sylden. — Paa Københavns Gammeltorv laa indtil for faa Aar siden et gammelt fornemt Hus, hvorfra en Marmorplade i Muren forkyndte: Her fødtes Søren Kierkegaard. Det gamle smukke Hus har nu maattet vige Pladsen for — et Biografteater! Søren Kierkegaard og Biografteater! — det er næsten, som læste vi en af hans egne aller-næst beske Strøtanker om Livets Tragikomedie. Under denne Betonning af Pietetsmangel hos det danske Folk skal det dog nævnes som et Plus til den rigtige Side, at f. Ex. Fyn har vist sin Skyldighed mod Berømmelsen ved at istandsætte det Hus i Odense, hvor H. C. Andersen fødtes, og har indrettet det til en Art Museum for ham.

Og saa er jeg da nu naaet til det sidste Blad i den Udslettelsesnes Historie, som jeg her har givet Dem nogle faa og mangelfulde Rids af — er naaet hen til Kapitlet om den jydskes Hedes Forvandling, for hvilken der jo netop dette Aar fejres Jubilæer og udsendes Festbøger, synges Lovsange og raabes Hosanna og Halleluja! Mens jeg maaske indtil nu har kunnet glæde mig ved Deres Forstaaelse og Indrømmelser, saa frygter jeg, at De vil svigte mig, naar min Tale nu mere og mere vil tage Anklagens Form, især da Anklagen rettes mod et saa forkjælet Barn, ja, jeg kunde sige et saa forgudet Væsen, en national Fetisch, som „Det danske Hedeselskab“.

Den jydskes Hede har nu i ca. 200 Aar været en Bold for Projektmagere. Mens Enevælden uden Afsky eller Blusel ragede hele Landsbyer omkuld, Gaarde og Huse sammen i én Dyrge, for at en eneste nybagt Baron eller Greve kunde trone paa Ruinerne, lod deres Måjestæter sig det allernaadigst være angenemt at lytte ivrigt til de Floskeimagere, der fortalte løs om den jydskes Hedes skjulte Skatte, og paa et Tidspunkt, da Staten var fattig som en

Kirkerotte, da Landbruget paa den gode Jord dreves lidet rentabelt med Høveri og Trælbønder, anvendte man mellem Aarene 1760—70 op imod 1 Mill. Rigsdaler paa disse over al Beskrivelse parodiske Hedeforsøg; omsider slap Regjeringen det hele med et Plump og lod de fattige Tyskere, som man havde slæbt herind i Hundredtal, ene om, hvorledes de vilde klare sig. Og de skreg af Sult, taktfast, snart mod den himmelske, snart mod den jordiske Trone. For Tyskerne skriger bedre end vi. Den jyske Hedeslæde ved at sulte i Tavshed. Derom kunde jeg sige adskiligt, om der var Tid dertil. Jeg har set ham, den tavse Hedesulter, der vandrede forpint rundt om sin Hytte ved Kyndelmisse, naar alle Livskilder var frosset til, pint ikke saa meget, fordi han selv skulde sulte, som fordi hans Smaadrøge, hvis blege Ansigter man skimtede derinde bag Ruden, nu ikke havde faaet Mad paa andet Døgn! De skulde vide, hvor der savnes, hvor der sultes den Dag i Dag bag den jyske Lyng, hvis Opdyrkning danner saa skønne Temaer paa den patriotiske Gongong!

Hedeselskabet er et Barn af Romantiken; ligesom Øhlenschläger vilde rejse Oldtidsaanden i det danske Folk, saadan gik Dalgas og fablede om at opelske Oldtidsskove paa den jyske Hede. Fordi der forekommer en Del Sammensætninger med Navne paa Træer i Hedens Stednavne, gik han rask ud fra, at dér havde været Skov. En By hedder Egebjerg; det er dog klart som Solen, at her har staaet en Egeskov; vel, men en lignende Bevisførelse berettiger jo os til at slutte, at der da — i Overensstemmelse med sidste Stavelse — ogsaa maa have staaet et Bjærg; Skoven, Egeskoven, er ifølge Dalgas blevet omhugget af onde Mennesker; men hvem er saa rendt med Bjærgen, for nu ses der knap en Bakke? Sandheden er naturligvis den, at der aldrig paa dette Sted har været hverken Skov eller Bjærg, men derimod nok en lille Gruppe Egetræer. Og saadan overalt. Alle sumpige Steder har vel nok haft Træer, men sammenhængende Skov paa den høje Hede — aldrig! Det véd enhver, der har givet sig af med Hedeforskning paa vore Arkiver, at Hedens Fysiognomi har været omtrent det samme, saa langt historiske Dokumenter rækker.

Men det har været en gylden Frase for Beplantningsapostlene.

Den jyske Heide er blevet taget fra os gennem en Overrumpling. Den vestjyske Mand er meget sjælden selv blevet spurgt om sine Ønsker. Og nu kjender han knap sit eget Land igjen. Det er en saare kjedsommelig Ting at mixe for meget med et Landskab, vi elsker. De Folk, der tilplantede Himmelbjærgtet, burde have haft livsvarigt Tugthus.

Nu frygter jeg for, de er blevet Etatsraader, og det er virkelig i Forhold til Forbrydelsen en altfor ringe Straf.

Lad os dog aldrig tro, at det er ligegyldigt, hvordan vi omgaas med vort Land. Dersom du rører Fuglens Rede blot saa meget, at du krøgler det ringeste Straa, da søger hun den ikke mere. Det er vistnok uimodsigeligt, at de Lande i Evropa, der er i Besiddelse af den konstanteste Natur, nemlig Bjærglandene, bliver elsket stærkest. Schweizernes, Nordmændenes Glæde over deres Land er jo nok saa bekjendt; jeg tror heller ikke, at nogen Del af Danmark er blevet omfattet med en mere inderlig Naturfølelse end Vestjylland, der jo indtil for nylig i sin udstrakte Heide ejede en Grund, der havde ligget urørt lige fra Stenalderfolkets Tid. Vor Kjærlighed maa have noget synligt at knytte sig til. Det Land, hvori Farverne og Formerne ustandselig røres om som med en Slev, som man pisker Blommen og Hviden sammen paa en Tallerken, det vil faa vanskeligt ved at bevare sine Børns Kjærlighed. Bjærglandets Søn, som kommer hjem efter Aaringers Forløb, vil stadig se det samme Fjeld ragende op over Hjemmets Tag, det samme, som har staaet der i Tusinder af Aar; han kan strax vandre ind i sine Minders Verden. Mens vi andre, da især vi Vestjyder — hvis vi har været længe borte — maa nærme os vort Barndomshjem saa ængstelig for, at man skal have gjort det dyreste, vi ejede, ubodelig Fortræd. Hvor let kan ikke en Kobbet Tugthusfanger have været paa Spil; thi nu er det jo dem, man bruger til at pynte op i Danmark, til at bedre lidt paa Tristheden i den saakaldte „øde“ Heide. Vort Hjærte banker ligefrem heftigt, før vi naar Bakkens Top, hvorfra vi overskuer det Hele. Jo sandelig, om ikke Hedeselskabet har været der med et af sine mesterlige Projekter: med Beplantning og Reolpløjning og Mergelspor og Tip-Top-Vogne og hele Redeligheden. Højen, hvor er Højen, hvor Pigerne gik op i Søndagspuddet for at tælle Kirke-

taarne, ak, kan du ikke se, den staar jo dér under en Kaiet af Bjærgfyv som en Skrukkehøne under et Sold; og det gamle Dige, hvor Spillemanden gik med sin Klarinet i Maanedkvælden, mens hans Toner skingrede igjen i de aabne Porte rundt om — ja, det blev saamænd brugt til Fyld under Mergelsportet. — Men Bækken da, min elskede Bæk. — Gud, den blev jo reguleret og fik omsider et pænt Drænrør at gaa it! Til sidst er der kun et Par hældende Ledstolper at klappe i Maanelyset, mens du betror din Sorg til dem. Saa svært er det at knytte sin Kjærlighed til noget i dette lille „Fremskridtsland“.

Naa, jeg tør ikke tale ret meget længere, skjønt jeg har svært ved at løsrive mig fra dette Emne, der er smedet sammen med mine Hjerterødder. Det er ikke min Hensigt at bryde Staven over af Hedeselskabets Virksomhed; det har gjort Ting, som fortjener Nationens Tak. Men det har været en uhyre ensidig Bevægelse, og det har ikke røbet et Glimt af Forstaaelse af det Naturideal, der ligger dybest i Vestjydernes Sind. To Naturidealer mødes og strides i vort lille Land: det ene, Øbo-Idealet, kommer Øst fra og kommer med Fordringer om Træer og Skygge; det er Bøgeskovens Sønner, der vil se Sjælland alle Vegne. Det andet Naturideal (til hvilket jeg bekjender mig) kommer Vest fra og forlanger først og fremmest Udsyn, elsker overalt de store Flader, Vindenes Tærskelo og de milehvelvede Horisonter. Begge Naturopfattelser er intimt og inderligt forbundet med Folkekaraktererne i Øst og Vest.

Men i Hedeselskabets Virksomhed, i det Præg, som dets Mænd, specielt Enrico Dalgas, har sat paa Jyllands Hede, sejrede Øbo-Ideal over den indfødte Befolknings eget Natur-Ideal. Hedeselskabets Virksomhed er en Øbo-Bevægelse; lutter Øboer, i snævrere Forstand: Københavnerne og Østjyder, har præget Virksomheden. Vestjyden selv er knap bleven spurgt. Øboen har majet vort gamle, hædede Land ud, saa vi knap kjender det mere.

For øvrigt har de Ret, der fremstiller Hedeselskabet som en Erobrer. Vestjylland er ogsaa i mine Øjne et erobret Land, enhver Jyde, der tænker ved, hvad der sker, maa se hen til Hedeselskabet og dets saakaldte Kultivering paa vor fædrene Hede med samme Øjne, som et erobret Folk ser op mod de Sejrsmonumenter, som Fjenden rejser

paa de Slagnes Jord. Man maa dog ikke i sin hellige Iver for at skaffe vore Børn og Børnebørn tilstrækkelig Pindebrænde og en Harpixknude i Kakkelovnen glemme, at der er højere Værdier end dem, der holdes fal paa en Skovavktion; og det maa De vide, mine Herrer Lyngforskrækere, at disse højere Værdier, de rykker ud alle Vegne, hvor Bjergtyrren og dens Stammebrænder rykker ind. I kræver Skov over det Hele, Sjællands Bøgeskygge og Sjællands Nathus ned om Ørene paa os alle. I vil Ensdanhed og Uniform; jeg kræver Respekt for det Særegne. Og det Særegne, det møder du i Fortidens Vestjylland. Det jydsk Hedeland med sin storlinjede Alvor har skabt den jydsk Mand, har givet ham hans hædede, krudrede Skikkelse, hans skarpskaarne Mund, hans lange Udsyn under de buskede Øjenbue, hans stejle Vilje, hans Ensomhedsfølelse, hans Ydmyghed overfor Gud og Alnaturen. Af slige Egenskaber blev der til Nationens Stolthed og Glæde formet en Søren Kierkegaard, en Termansen, en St. St. Blücher.

Vort Land er lille, lad os da ikke gøre det endnu mindre ved at arbejde her til, at det bliver ens over det Hele. Sjælland og Fyn er gode for sig; men den søgte Jyde vandrer i Længden lige saa trangt i Øernes Skove som Hjejlen under Bjergtyrrens pjaltede Kroner. Derfor er vi dog aldrig kommet til Øboerne med Øxen paa Nakken for at foreslaa dem at omhugge deres levende Hegn og deres Bøgeskove, endda de staar og tager Pladsen op for Hveden, mens Lyngen dog bare spærrer for Spørgel og Kartoffler. Hvorfor vil Øboerne gøre sig al den Møje under Solen for at omvende os til deres Naturbetragtning; hvorfor maa vi ikke forblive i den Barskhed, der tiltaler vor Sjæl?

Jeg har ikke kunnet berøre Nyttensiden af Hedens Tilplantning og Opdyrkning, ellers tror jeg ikke, det skulde have faldet mig vanskeligt at godtgjøre, at Hedeselskabet ogsaa socialt set har været en Kjøp i Udviklingens Hjul. Hedeselskabet har altid haft sine videste Kanonmundinger rettet imod Tidens største Reformtænkere: den rette Fordeling af Landets Jord. Det tænker de færreste paa, hvad det har sinket Udviklingen, at man har faaet Debatten til at staa om Lyng og Sand, hvor den burde have staaet om den gode danske Muld. Derude paa de gamle Lyngsletter fandt vi Plads til vor overskydende Befolkning, det vil

sige: til de Sagtnodigste, de Trodsige, og det vil sige de Bedste, de betakkede sig, de vendte sig vredt omkring og gik ned til Havet og tog Billet til Amerika.

Jeg beder Dem da: Lad den jydsk Hede ligge som Reserve. Jeg sværger Dem til: Vi faar aldrig Brug for den til andet end til Ferierejser, til Luftspejlinger, til Dyrs Fredning, til Fugiens Flugt!

Den jydsk Hede er i mine Øjne den ejendommeligste, og ubestridt er det den ældste Del paa det danske Landskabskort. Lad denne Oidtidsskygge vedblivende hvile paa vor Mors vejrslagne Kind! Kald den uskjøn, unyttig, om De vil, men kald den ikke „en Skamplet“, hvad somme har gjort.

„Lad det staa!“ sagde Bonden om Rundetaarn. Lad det samme Ord gjælde om, hvad der endnu er levnet af gamle, synlige Minder fra Fortiden. Lad os drage Omsorg for, at det Land, vi elsker, maa bevare en Række konstante Træk i sit Fysiognomi, for at ogsaa dets Børns Kjærlighed til dette Land kan bevares i Bestandighed til de sildigste Tider.

EN TALLERKEN JORD.

»Politikens«, 7. Juni 1910.

Til Redaktør S. Neble, Omaha!

Maa jeg gennem „Politiken“ faa Lov til at takke Dem for Deres Redegjørelse angaaende Dansk-Amerikanernes Hensigter med den jydsk Hede.

Dette at vore Brødre derovre i Vest skulde komme her til Jylland for at udslette endnu en fattig Ejendommelighed af det danske Land, det har gjort mig saa bedrøvet, at jeg kunde græde derved. Det glæder mig, at De ikke vil være med dér. De vil være med til Lyngens Bevarelse.

Men 500 Td. Ld., hvad er det? Kun en Tallerken Jord. I min Barndom levede der oppe paa Heden en Husmand, der ejede 1000 Tdr. Land Hede og gav 100 Tdr. til hver af sine mange Sønner, uden at de derfor blev saa særlig velhavende. Da solgtes Heden ikke sjældent til 4 Kr.

Td. Nu er der gaaet Spekulation i den. Det fattes ikke paa danske Rigmænd, der har haft Lyst til at snobbe for „Hedeselskabet“ og en bagvendt Patriotisme ved at opkjøbe store Hedestrækninger til Beplantning; skulde der ikke nu findes en eneste, der havde Lyst til at lægge et Stykke ejendommelig Hede ved Siden af Dansk-Amerikanernes i Ræbik, saa det dog kunde se ud af noget? Hvad om det Selskab, der pynter sig med Hedens Navn, for at gjøre nogle af dets store Forsyndelser god igjen, havde kjøbt *Hjelm Hede* til Fredning i Stedet for som nu til Udsættelse! Men fra den Kant ventes ingen Skaansel. „Hedeselskabet“ har forskanset sig bag sine Stabler af Pindebrænde, og dér faar det ha' Lov til at blive. Men hvad om vi rottede os sammen til Hedens Bevarelse, Digterne, Malerne, de saa foragtede Æstetikere, og gjorde de kjære Dansk-Amerikaneres 500 Tdr. til 5000 Tdr. eller endnu bedre 1 Kv. Mil; i Sandhed en beskedn Fordring, hvor Tælen er om Landsjendommelighed.

Under alle Omstændigheder skal vore danske Brødre i Amerika ha' Tak for, at de har villet rejse Hjemmedanskerens Samvittighed paa dette Punkt, om end i den ellefte Time. Det er vor egen dybe Skam og Vanære, om vi ikke forstaar Meningen med deres Gave og føler Trang til at øge den og gaa videre i den viste Retning.
